

Socioeconomics as an institutional response to the challenges of war and global crises

Nazar Zhuk

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

Abstract. *This study explores socioeconomics as an institutional model capable of responding to the systemic challenges of wartime and global crises. It demonstrates the potential to ensure adaptability, resilience, and a solidaristic societal response to threats that lie beyond the scope of traditional economic models. The innovative capacity of socioeconomics is highlighted in areas such as volunteer resource mobilization, the development of social entrepreneurship, the digitalization of public services, and the activation of communities through participatory practices.*

Keywords: *socioeconomics, sustainable development, social innovations, institutional adaptation.*

Соціоекономіка як інституційна відповідь на виклики війни та глобальних криз

Назар Жук

*Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці*

Анотація. *Досліджено соціоекономіку як інституційну модель, що демонструє здатність реагувати на системні виклики воєнного часу та глобальних криз, може забезпечити адаптивність, стійкість та солідарну відповідь суспільства на загрози, недоступні для класичних економічних моделей. Виокремлено інноваційний потенціал соціоекономіки у таких напрямках, як мобілізація волонтерського ресурсу, розвиток соціального підприємництва, цифровізація публічних послуг та активізація громад через партисипативні практики.*

Ключові слова: *соціоекономіка, стійкий розвиток, соціальні інновації, інституційна адаптація.*

Війна виявила унікальну здатність соціоекономіки функціонувати як інноваційна модель стійкого розвитку, що принципово відрізняється від традиційних інструментів антикризового управління. На відміну від класичних економічних систем, орієнтованих переважно на зростання чи макроекономічну стабілізацію, соціоекономіка в умовах екстремальної нестабільності продемонструвала гнучкість, адаптивність і здатність оперативно переорієнтовувати ресурси в напрямі суспільних потреб. Її інноваційність полягає у поєднанні економічних механізмів із соціальними практиками - зокрема соціальним підприємництвом, волонтерською економікою, цифровими трансфертами, платформеними сервісами, децентралізованими рішеннями -

які забезпечили збереження інституційної цілісності, локальної економічної активності та соціальної згуртованості. Соціоекономіка у воєнних умовах трансформується із концептуальної моделі у реальний операційний каркас, що синтезує інклюзивність, солідарність, інновації та цифрову інфраструктуру. Вона засвідчила, що стійкий розвиток більше не може розглядатись як стратегія мирного часу - натомість, він потребує динамічної інституційної архітектури, здатної функціонувати у середовищі VUCA/BANI. Саме соціоекономіка, завдяки своїй гібридній природі, виявилася найбільш пристосованою до таких умов, запропонувавши нову парадигму стійкості, в основі якої - не лише зростання, а й життєздатність, довіра, взаємодія та інституційна інноваційність. У цьому аспекті вона постає як теоретично обґрунтована, концептуально цілісна та практично доведена модель майбутнього відновлення і розвитку. Соціоекономіка в період 2020–2024 років проявила себе як ефективна, інноваційна та адаптивна модель реагування на системні кризи - пандемію COVID-19, повномасштабну війну та глобальну нестабільність. Її сильні сторони реалізувались у чотирьох ключових напрямках: мобілізація волонтерського сектору, розвиток соціального підприємництва, цифровізація публічних послуг і активізація локальних громад через інструменти партисипації. Ці процеси компенсували втрати інституційної керованості, ринку праці, доступу до базових послуг і соціальної згуртованості, що зазвичай не досягається класичними макроекономічними підходами.

Соціоекономіка довела здатність формувати гібридну інституційну модель, яка поєднує економічну ефективність з соціальною інклюзією, горизонтальним управлінням, інноваційністю та цифровою трансформацією. Завдяки цьому вона стала не лише теоретичною парадигмою, а й діючою інституційною системою - зокрема через такі приклади, як "єПідтримка", "Дія", Brave1, соціальні підприємства, DREAM, Diia City та волонтерські мережі.

Водночас, попри вагомі успіхи, залишаються ділянки, де соціоекономіка має потенціал, але не реалізується повною мірою. До таких проблемних чинників належать:

1. *Інституційна фрагментація та управлінська дезінтеграція.* У багатьох регіонах, особливо в умовах втрати контролю чи часткової окупації, місцеві інституції виявились неспроможними підтримувати стійкі адміністративні, соціальні й економічні функції. Соціоекономіка тут не отримала належного впровадження через брак вертикальної і горизонтальної координації.

2. *Демографічний занепад і втрата людського капіталу.* Масова міграція (понад 8 млн осіб) та депопуляція (особливо серед молоді й кваліфікованих фахівців) підривають довготривалу стійкість [1-3]. Соціоекономічні механізми інтеграції мігрантів, відновлення освітніх ланцюгів та культурної інтеграції поки залишаються недостатньо інституціоналізованими.

3. *Фінансова нестійкість і залежність від донорських ресурсів.* Більшість проєктів, які реалізуються в межах соціоекономіки (гранти, мікрофінансування, гуманітарна допомога), залишаються зовнішньо орієнтованими. Відсутність внутрішнього сталого фінансування зменшує довготривалий вплив.

4. *Нерівномірна цифрова інклюзія.* Попри успіхи цифрових платформ, зокрема "Дії", на початку 2023 року близько 20-21 % населення (особливо в селах, уразливих категоріях та окупованих регіонах), приблизно 18% населення досі не мають стабільного доступу до цифрових послуг [4]. Серед осіб старших за 60 років понад 46 % не користуються Інтернетом взагалі [5]. Це обмежує ефективність соціоекономіки як всеохопної моделі.

5. *Слабка інтеграція в стратегії регіонального розвитку.* Соціоекономічні практики поки що не систематизовані в офіційні плани післявоєнного відновлення. Вони часто функціонують фрагментарно, без стратегічного масштабування.

6. *Інформаційна фрагментація.* В умовах війни платформи соціоекономіки не завжди мають інформаційне охоплення тимчасово окупованих територій. Відсутність державної цифрової присутності в цих регіонах створює ризики альтернативної пропагандистської інфраструктури та втрати ідентичності.

7. *Занепад локальної економічної активності.* Порушення виробничих і логістичних ланцюгів, масове переміщення населення та руйнування інфраструктури призвели до паралічу локальних економік, особливо в малих містах і сільській місцевості. Попри потенціал соціоекономіки в активізації місцевого підприємництва, відсутність довіри між суб'єктами, обмежений соціальний капітал і низький рівень партисипації громад у прийнятті економічних рішень стримують запуск механізмів місцевого відновлення [6].

8. *Недостатня мотивація до самозайнятості та розвитку мікробізнесу.* Соціоекономіка активно стимулює розвиток самозайнятості через соціальне підприємництво, гранти й навчальні програми. Однак глибока травматизація суспільства, виснаження внутрішніх ресурсів, недовіра до стабільності середовища й низька впевненість у майбутньому значно знижують готовність населення до економічної ініціативності. Соціальна пасивність у поєднанні з економічною вразливістю призводить до стагнації індивідуальної економічної активності, попри наявність інструментів її підтримки.

9. *Бар'єри до реінтеграції економічно активних мігрантів.* Хоча соціоекономіка передбачає відновлення трудового та підприємницького потенціалу переміщених осіб, механізми їх повернення в економіку України залишаються слабкими. Серед головних причин - дефіцит житла, нестача соціального супроводу, відсутність доступу до пільгового фінансування та страх втрати вже здобутої стабільності за

кордоном. Таким чином, процес соціальної реінтеграції має вирішальне значення для повернення до активного економічного життя значної частини населення.

10. *Вузькість локальних ринків та ізолюваність громад.* У багатьох громадах, особливо в периферійних регіонах, зберігається економічна ізоляція, що обмежує масштаби збуту, доступ до інвестицій і обмін інноваціями. Це породжує ситуацію, коли соціоекономічні ініціативи існують у замкненому циклі, без зростання, масштабування та взаємодії з ширшими мережами. Соціальні інститути - як-от кооперативи, партнерства, кластери - не мають достатньої підтримки або розвиненої культури довіри для формування продуктивної взаємодії.

Отже, соціоекономіка має беззаперечний потенціал бути основою інноваційної моделі економічного розвитку - інклюзивної, адаптивної, децентралізованої та цифрової. Навіть ті виклики, які мають економічну природу, значною мірою детерміновані якістю соціальної взаємодії, довірою, солідарністю та інституційною підтримкою. Отже, ефективна соціоекономіка вимагає не лише доступу до ресурсів і сервісів, а й активного включення людей у процеси відновлення, формування середовища підтримки, розвитку локальних ринків і відновлення економічної суб'єктності. Для її ефективного функціонування необхідно подолати системні бар'єри: інституційну нестабільність, фінансову обмеженість, демографічну фрагментацію та нерівний доступ до цифрових і соціальних благ. Саме усунення цих обмежень дозволить трансформувати соціоекономіку з компенсаторного механізму в повноцінну парадигму сталого відновлення та розвитку України.

Список використаних джерел

1. World Bank. (2023). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2023. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>.
2. UNHCR. (2024, June). Five takeaways from the 2024 UNHCR Global Trends Report. https://www.unrefugees.org/news/five-takeaways-from-the-2024-unhcr-global-trends-report/?utm_source=chatgpt.com.
3. UNHCR. (2024). Ukraine refugee situation – Operational data portal. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?utm_source=chatgpt.com.
4. DataReportal. (2023). Digital 2023: Ukraine. https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine?utm_source=chatgpt.com.
5. Detector Media. (2023, January). 80 % українців користуються інтернетом щодня - опитування. <https://ms.detector.media>.
6. United Nations Development Programme in Ukraine. (n.d.). UNDP Ukraine – Facebook page. https://www.facebook.com/UNDPUkraine?locale=uk_UA.